

Streszczenie rozprawy doktorskiej mgr. Joanny Szkudlarek

pod tytułem:

„Myślenie i znak: epistemologiczny i semiotyczny kontekst teorii psychoanalitycznej W.R. Biona”

Wprowadzenie

We wprowadzeniu przedstawiona zostaje dostępna obecnie literatura polska i zagraniczna dotycząca teorii W.R. Biona oraz plan pracy. Jej pierwsza część ma charakter kontekstowy i podzielona została na dwa główne rozdziały: badanie kontekstów psychoanalitycznych, z których wyrasta teoria W.R. Biona oraz badanie kontekstów filozoficznych. W drugim z wymienionych rozdziałów przedstawiono również autorskie rozwinięcie bionowskiej teorii powstawania pojęć i wprowadzono dwa terminy, opisujące: 1) treści znaczeniowe potencjalnie mogące wchodzić w obręb znaków oraz 2) znaki, które mogą nabierać treści znaczeniowych. Terminy te to „nieznaczące” i „nieznaczone”.

We wprowadzeniu uzasadniono także, dlaczego tematem rozprawy jest właśnie teoria Biona i podano filozoficzną doniosłość jego sformułowań (na przykład wprowadzenie teorii „myśli bez myślącego”) oraz fakt, że jako pierwszy rozwinął on całkowitą teorię (i prowadził praktykę) pacjentów psychotycznych; czyli cierpiących na zaburzenia powstałe na wcześniejszym etapie rozwoju niż jego poprzednicy. Fakt ten ma doniosłe znaczenie filozoficzne, ponieważ psychoza rozumiana jako stan, w którym podmiot nie może poradzić sobie z otaczającymi go myślami jest też jednak przypadkiem granicznym dla filozofii, nadal rozumiejącej podmiot przede wszystkim jako istotę racjonalną. Dzięki temu możliwe jest postawienie pytania o status podmiotu: Czy podmiot, który nie może myśleć, jest jeszcze podmiotem? Jeśli odpowiemy twierdząco, rozumienie podmiotowości wypływające z tradycji nowożytnej filozofii wymaga poważnej rekonstrukcji. Jeśli odpowiemy przecząco, odmawiamy statusu podmiotowego osobom cierpiącym na zaburzenia myślenia.

We wprowadzeniu podniesione zostają także problemy metodologiczne związane z teorią psychoanalityczną i jej kwalifikacji do właściwej dziedziny filozofii, pomimo, że przedmiotem badania jest ludzki umysł, który to przedmiot najczęściej kojarzony jest z dziedziną psychologii. Wysłunięty zostaje postulat, aby odróżnić badany przedmiot (nie przesądzający o przynależności do danej dziedziny nauki) od metody badania (która przesądza o przynależności do danej dziedziny nauki). Problem ten zostaje podjęty także w ujęciu bardziej ogólnym: wprowadzony zostaje postulat „psychologii filozoficznej”, czyli możliwości prowadzenia badań naukowych dotyczących ludzkiej umysłowości w metodologii filozoficznej. Przedstawiona zostaje także metodologia pracy (sięgająca głównie do założeń hermeneutycznych) i źródła wykorzystane w badaniu (do których należy nie tylko literatura przedmiotu, ale także liczne konsultacje z teoretykami psychoanalizy i psychoanalitykami).

Część pierwsza: Konteksty

W części „Konteksty” przedstawione zostało tło teoretyczne, w ramach którego powstała autorska teoria podmiotowości Biona. To środowisko myślowe podzielone zostało na dwa podstawowe sektory: wcześniejszej myśli psychoanalitycznej (opisanej dokładnie w rozdziale I. „Źródła psychoanalityczne”) oraz koncepcje i nurty filozoficzne wpływające na bionowską teorię lub stanowiące jej uzupełniające tło. Sektor ten opisany został szczegółowo w rozdziale II. „Źródła filozoficzne”.

Najważniejszymi poprzednikami Biona, formułującymi swoje poglądy w ramach myśli psychoanalitycznej, byli przede wszystkim Sigmund Freud i Melanie Klein. Rekonstrukcje fragmentów ich teorii psychoanalitycznych uwidaczniają, w jaki sposób powstawała i rozwijała się na tak zbudowanym fundamencie autorska koncepcja Biona. Zagadnieniem badawczym w tej części rozprawy jest próba ustalenia, czy możliwe jest tu określenie decydującego wpływu któregoś z wymienionych psychoanalityków, czy należy tu raczej mówić o syntezie i twórczym przekroczeniu.

Rozdział II, dotyczący wpływów filozoficznych, zogniskowany został tematycznie wokół pytania o Bionowską wizję podmiotu: czy została ona ukształtowana raczej przez nowożytne rozumienie podmiotowości (przedstawione przez Kartezjusza i Kanta), czy też raczej zbliżone jest do współczesnego, poststrukturalistycznego poglądu na podmiot.

Celem obu zarysowanych powyżej kontekstów nie jest wyłącznie klasyfikacja teorii Biona i chęć archiwistycznego osadzenia jej w takim lub innym nurcie. Przeprowadzone w tej części analizy mają raczej stanowić fragment opisanego we wstępie „portretu” Biona jako myśliciela, na którego twórczość można spoglądać z wielu różnych perspektyw. Wyniki tej analizy ukazują zresztą Biona jako myśliciela o „pragnieniach synkretycznych”, czyli takiego, który stara się w swojej wizji podmiotu pogodzić różne, nieraz ścierające się ze sobą stanowiska. Podmiot Biona ukazuje się w tych analizach jako byt heterogeniczny. Specyfika tej heterogeniczności opisana zostanie dokładniej w kolejnej części pracy.

Część druga: Rekonstrukcje

Przedstawiona w Części drugiej baza pojęciowa oraz opisane w niej konteksty teoretyczne pozwalają na spojrzenie w kolejnej części rozprawy na samą teorię Biona. Jej język zapożyczony jest częściowo ze słownika Freudowskiego, częściowo z aparatu pojęciowego Klein, choć spotkamy w nim także pojęcia wyływające bezpośrednio ze słownika filozofii. Środowiska myślowe zarysowane w poprzedniej części pracy łączą się teraz i pozwalają na lepsze rozumienie samej teorii Biona.

Analizie poddane zostają przede wszystkim filozoficzne podstawy bionowskiej teorii myślenia i treści zawarte w książce *Uczenie się na podstawie doświadczenia*. Tytuł „Rekonstrukcje”, nadany tej części pracy, może wydawać się niepełny; praca rekonstrukcyjna jest w tym przypadku ściśle związana z próbą interpretacyjną. W celu lepszego osadzenia filozoficznych założeń Biona w kontekście istniejących już koncepcji filozoficznych, nadal przedstawiane są także konteksty pochodzące z filozofii, humanistyki i świata sztuki.

Najważniejszymi elementami w tej części pracy jest zarysowanie bionowskiej teorii powstawania myśli i odróżnienia ich (jako przedmiotu pewnego procesu) od samego procesu ich powstawania. Rozróżnienie to skłoni Biona do wysunięcia nośnej filozoficznie hipotezy o „myślach bez myślącego”. Zobaczmy też, w jaki sposób Bion rozumie rozwój myśli i procesu

myślenia oraz wpływ tych elementów na kształtowanie się osobowości. Zdolność do myślenia okaże się więc według Biona funkcją nabytą w toku rozwoju jednostkowego podmiotu. Bez niej podmiot ulega „psychicznemu zagłóceniu”. Według Biona warunkiem koniecznym wytworzenia zdolności do myślenia jest relacja z drugim, myślącym podmiotem. Jeśli naturalna relacja dziecka z rodzicem zostanie z jakichś powodów zakłócona i zdolność ta nie zostanie wykształcona, istnieje szansa na odbudowanie tej zdolności w procesie terapeutycznym. Należy zaznaczyć, że Bion rozumie myślenie w sposób szeroki. Konsekwencją tego jest zburzenie równowagi pomiędzy myśleniem a racjonalnością: możliwa jest racjonalność całkowicie pozbawiona myślenia. W takim ujęciu „szaleństwo” nie może już być zrównywane z brakiem racjonalności. Przedstawione przez Biona rozumienie podmiotu skłania do stawiania nowych pytań o podmiot, szaleństwo, racjonalność, relacyjną naturę człowieka i rozwój osobowości. Dostarcza także aparatu pojęciowego, który ma znaczący potencjał dla dalszych zastosowań filozoficznych.

Janusz Szelwalek

